

Journal of Analytic Divinity
<https://dergipark.org.tr/tr/pub/jad>
E-ISSN: 2602-3792
8/1 (2024), 24-43.

Sicilya Kralı II. Roger'in Şerif El-İdrisi'ye Çizdirdiği Dünya Haritasının Ardındaki Gerçekler

The Facts Behind The World Map That Roger II. of Sicilia Drawn to Sheriff Al-Idrisi

Nadir Karakuş

Doç. Dr., Hitit Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, İslam Tarihi ve Sanatları Anabilim Dalı
Assoc. Prof. Dr., Hitit Un., Faculty of Theology, Department of Islamic History and Arts,
Çorum/Türkiye

E-posta: nadirkarakus@hitit.edu.tr

ORCID ID: 0000-0002-1508-9752

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi/Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 19 Ocak/January 2023

Kabul Tarihi / Date Accepted: 09 Haziran/June 2024

Yayın Tarihi / Date Published: 15 Haziran/June 2024

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Yaz/Summer

DOI: 10.46595/jad.1422635

Cite as / Atıf: Karakuş, Nadir. "Sicilya Kralı II. Roger'in Şerif El-İdrisi'ye Çizdirdiği Dünya Haritasının Ardındaki Gerçekler". *Journal of Analytic Divinity*, 8/1, 2024, 24-43.

İntihal/Plagiarism: Bu makale, iThenticate yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir. This article has been scanned by iThenticate. No plagiarism detected.

Etik Beyan/Ethical Statement: Bu çalışmanın hazırlanma sürecinde bilimsel ve etik ilkelere uyulduğu ve yararlanılan tüm çalışmaların kaynakçada belirtildiği beyan olunur/It is declared that scientific and ethical principles have been followed while carrying out and writing this study and that all the sources used have been properly cited (Nadir Karakuş)

Finansal Destek / Grant Support: Yazarlar bu çalışma için finansal destek almadıklarını beyan etmiştir. / The authors declared that this study has received no financial support.

CC BY-NC 4.0 | This paper is licensed under a Creative Commons Attribution-NonCommercial License

Yazar Katkıları / Author Contributions: Nadir Karakuş % 100

Web: <http://dergipark.org.tr/jad> | **e-mail to:** editorjand@gmail.com

Öz

Büyük hükümdarların ve cihangirlerin dünyaya hâkim olmak istedikleri bilinen bir gerçektir. Türk hakanları, Moğol kağanları yanında, Makedonyalı İskender gibi şahsiyetler bu uğurda mücadele etmişlerdir. 1453'te İstanbul'u fethederek yeni bir çağı başlatan Osmanlı padişahı II. Mehmed, Trabzonlu bir Rum bilgine çizdirdiği dünya haritası ile bu durumu açıkça ortaya koymuş, dünya hâkimiyeti eğilimini göstermiştir. 11. Yüzyıl ortalarından itibaren Güney İtalya ve Sicilya'ya hâkim olan Viking kökenli Normanlarda da bu eğilim açıkça kendisini belli etmiştir. Bu husus Sicilya Kralı II. Roger'in şahsında daha net olarak gözlenmiştir. Kral II. Roger, Faslı olmasına rağmen Endülüs'ün bilim merkezi Kurtuba'da öğretim görmüş Şerif el-İdrîsî'yi sarayına davet ederek ona bir dünya haritası çizdirmiştir. Bu eğilimi ile kendisi, daha çok ilmin koruyucusu ve âlimlerin hamisi olarak gösterilse de sömürgeci özelliğinden dolayı bu haritayı çizdirdiği gözlenmiştir. Tarihi hakikatler ışığı altında ele alınmaya çalışılan konu, II. Roger'in Suriye, Filistin, Bizans toprakları ve Kuzey Afrika sahilleri etrafında şekillenen olaylarla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Onun İkinci Haçlı Seferi esnasında izlediği siyaset ve bu esnada Bizans ve Kuzey Afrika'ya yaptığı seferler, fırsatçı karakteri yanında sömürge anlayışının da göstergesi olmuştur. Bizans'ın Adriyatik'teki ipek dokuma atölyelerinden Kuzey Afrika sahillerine uzanan kervan ticaretini ele geçirme teşebbüslerinin altında bu gerçek yatmaktadır. Bu bölgelerdeki Norman eğilimleri ve II. Roger'in yayılcı politikası, Şerif el-İdrîsî'ye bu haritanın niçin çizdirildiğini açıkça ortaya koymuştur.

Anahtar Kelimeler: İslâm Tarihi, Sicilya, Şerif, II. Roger, Harita.

Abstract

It is a known fact that great rulers and jahangirs want to dominate the world. In addition to Turkish khans, Mongol kaghans, figures such as Macedonian Alexander fought for this cause. The Ottoman Sultan Mehmed II, who conquered Istanbul in 1453 and started a new era, clearly revealed this situation with the world map he had drawn by a Greek scholar from Trabzon, and showed his tendency to dominate the world. This trend was clearly evident in the Normans of Viking origin, who had dominated Southern Italy and Sicily since the middle of the 11th century. This issue was observed more clearly in the person of King Roger II of Sicily. Despite being Moroccan, King Roger invited Sharif al-Idrisi, who was educated in Cordoba, the science center of Andalusia, to his palace and had him draw a world map. Although he is shown as the protector of science and the patron of scholars with this tendency, it has been observed that he had this map drawn due to his colonial character. The subject, which is tried to be dealt with in the light of historical truths, has been tried to be revealed with the events shaped around Roger's Syria, Palestine, Byzantine lands and the North African coasts. The politics he followed during the Second Crusade and the expeditions he made to Byzantium and North Africa during this time, besides its opportunistic character, also showed the colonial understanding. This fact underlies the Byzantine attempts to seize the caravan trade from silk weaving workshops in the Adriatic to the North African coasts. Norman tendencies in these regions and Roger's expansionist policy clearly revealed why Shariff al-Idrisi had this map drawn.

Keywords: History of Islam, Sicily, Shariff, Roger II, Map.

Giriş

Büyük hükümdarlar ve fâtiler, dünyayı ele geçirme hayali ile yaşamışlar, Türkler ve Moğollar, gökyüzünde bir tane güneş olduğu gibi yeryüzünde de tek hükümdar olması gerektiğine hükmetmişlerdir.¹ İranlılar, dünyayı yedi bölgeye ayırarak merkeze, “İranşehr” dedikleri, kendi bölgelerini yerleştirip çok da kabul görmeyen bir fikre imza atmışlardır.² İskenderiyeli astronom, matematikçi, coğrafyacı ve müzik bilgini Batlamyus (öl. 168 [?]) ise coğrafyayı, bilinen yeryüzü şekil ve hadiselerinin, bir resim halinde tasviri olarak tanımlamıştır.³

İslâm coğrafyacıları, haritadan genellikle “sûretü'l-arz”⁴ ve “hudûdü'l-âlem”⁵ gibi ifadelerle söz etmişlerdir. Haritadan bahsedenler arasında ilk akla gelen, çok yönlü âlim ve dünyanın en çok tanıdığı ilim adamlarından Ebü'r-Reyhân Muhammed b. Ahmed el-Bîrûnî (öl. 1061 [?]) olmuştur. Astronomiden tıbbâ; coğrafyadan dinler tarihine kadar pek çok alanda eser veren bu sıra dışı âlim, astrologların yaptığı gibi gökleri bir kader haritası olarak incelemek yerine daha çok Hind, Harizm ve İran coğrafyasına yoğunlaşarak bu bölgeleri, akıcı anlatımı ile resmetmeye çalışmıştır.⁶ Kaynaklarımızda açıkça ifadeler yer almamasına rağmen, onun bu birikiminin Gazneli Mahmud'un (998-1030) Hindistan'a yaptığı meşhur seferler için bir rehber olabileceğini düşünmeden edemiyoruz.

İstanbul fâtili II. Mehmed (1444-1446/1451-1481), 1453'te son verdiği Doğu Roma'dan sonra tüm dünyayı kontrolü altına almak arzusu taşımıştır. Bunun için de fethe hazırlandığı dünyayı öğrenmek üzere Trabzonlu Rum bilgin George Amiroutzes'e (öl. 1470) İstanbul'un fethinden yaklaşık üç yıl sonra 1456 yazında, dünyanın haritasını çizdirmiştir.⁷ Osmanlıların cihan hâkimiyeti ideallerini çok iyi bilen Osmanlı haritacı ve denizcisi Pîrî Reis (öl. 1553), çizdiği dünya haritasını, 1516 Mercidâbık ve 1517 Ridâniye'de peş peşe Memlûk ordusunu yenerek onların topraklarını hâkimiyeti altına alan Yavuz Sultan Selim'e (1512-1520) Kahire'de takdim etmiştir. 1528'de ise ikinci haritasını, Batılıların Muhteşem Süleyman diye tanımladıkları Kanunî Sultan Süleyman'a (1520-1566) sunarak tarihin unutulmazları arasına katılmıştır.⁸

Bu halkaya dâhil olan bir başka tarihî şahsiyet Sicilya'nın Norman Kralı II. Roger veya Ruggero'dur. II. Roger'in, Faslı olmasına rağmen daha çok Kurtuba'da eğitim gören Şerîf el-İdrîsî'yi Palermo'daki sarayına davet etmesi ve ona dünya haritasını çizdirmesi, 12.

¹ Osman Turan, *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi* (İstanbul: Ötüken Yayınları, 2008), 113-119.

² Zeki Velidi Togan, “Biruni's Picture of the World”, *Memoirs of the Archaeological Survey of India* 53 (1941), 60-62.

³ E. L. Stevenson, *Geography of Claudius Ptolemy* (New York: Public Library, 1932), 25.

⁴ İbn Havkal, *Sûretü'l-Arz, X. Asırda İslâm Coğrafyası*, çev. Ramazan Şeşen (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2014).

⁵ Anonim, *Hudûdü'l-Âlem Mine'l-Meşrik İle'l-Mağrib*, nşr. V. Minorsky, çev. Murat Ağarı-Abdullah Duman (İstanbul: Kitabevi, 2008).

⁶ Bîrûnî, *Fihristü Asârî Muhammed b. Zekeriyya er-Râzî*, nşr. Paul Kraus (Frankfurt: Institute for the History of Arabic Islamic Science, 1996), 47 vd; Togan, “Biruni's Picture of the World”, 60-62.

⁷ Kritovoulos, *History of Mehmed The Conqueror*, çev. Charles T. Riggs (New Jersey: Princeton University Press, 1954), 117, 177, 209.

⁸ İdris Bostan, “Pîrî Reis”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34/283-285.

yüzyılın önemli olaylarına da ışık tutmuştur. 1138-1154 yılları arasında yapılan çalışma sonucu Şerif el-İdrîsî, gümüş tabla üzerine işlenmiş yuvarlak dünya haritası (Tabula Rogeriana) ile dünyayı 70 parçaya ayırdığı bir başka dünya haritasını II. Roger'e sunmuştur. "Nüzhetü'l-Müştâk fi İhtirâki'l-Âfâk" adlı eseri ise "Dünyanın Aşılmış Ufuklarında Zevkli Bir Gezinti" anlamından çok daha büyük tesirler icra etmiştir.⁹ Bu makalede, haritanın çiziminden çok bu haritanın Normanların yayılmacı politikasına ne denli hizmet ettiği ortaya konulmaya çalışılacaktır. Şerif el-İdrîsî'nin II. Roger'in ardılı olan I. Guillaume/William dönemindeki (1154-1166) faaliyetleri ise makalenin hacmi esas alınarak incelenmeyecektir.

1. Şerif el-İdrîsî'nin Palermo'ya Davet Edilmesi

Sicilya Kralı II. Roger (1130-1154), 1138'de İslâm coğrafyacısı ve botanik âlimi Şerif el-İdrîsî'yi (öl. 1165) Palermo'daki sarayına davet ederek onu misafir etmek istediğini bildirmiştir. Sicilya Kralı II. Roger'in Şerif el-İdrîsî'yi davet metninde ilginç detaylar yer alır. Buna göre Roger, davet mektubunda İdrîsî'nin Fas'ta kurulan İdrîsîler hânedanından (789-985) olmasını ve halife soyundan¹⁰ gelmesini özellikle vurgulamıştır. Ayrıca bulunduğu ülkede ölüm tehlikesi altında olduğu için kendi yanında güvende olacağını bildirmiş, kendisine göz kulak olacağı garantisini vermiştir.¹¹ İdrîsî de uzun ve yorucu bir sergüzeştten sonra geri kalan ömrünün yirmi yedi yılını II. Roger'in Palermo'daki sarayında huzur içinde geçirmeyi tercih etmiştir.¹²

Bu sırada Şerif el-İdrîsî'nin Septe'de (Ceuta) veya Kurtuba'da olabileceği tahmininden hareketle kendisinin Murabıtların (1056-1147) tehdidi altında olduğunu var sayabiliriz. Şerif el-İdrîsî'nin Kutuba'dan "bilgeliğin vatanı" olarak bahsetmesine¹³ bakacak olursak, onun Kurtuba'dan ayrılması da hayli zor olmuş gibidir. Kuzey Afrika, Endülüs ve Balear Adaları'nda hüküm süren Berberî hânedanı Murabıtlar, 1127'de Gırnata'yı muhasara eden Aragon Kralı I. Alfonso'ya (1104-1134) karşı ve Fas'ta ise 1139'da bir başka Berberî hânedanı Muvahhidlere (1130-1269) karşı başarılar elde etmişlerdi. Üstelik bu süreçte Murabıt hükümdarı Ali b. Yûsuf tarafından, başta Gazzâlî'nin "İhyâ ü Ulûmi'd-Dîn" adlı eseri olmak üzere kelâm ve felsefe kitapları yasaklanıp yakılmıştı.¹⁴ Abbasi hilâfetini tanıyan ve Şii Fatımîlere mesafeli duran Murabıtların, Hz. Hasan'ın torunu Şerif el-İdrîsî'ye sıcak bakmayacakları da bir gerçektir.¹⁵ Öte yandan Şerif el-İdrîsî'nin Kurtuba'daki

⁹ Oliva Remie Constable, "Cross-Cultural Contracts: Sales of Land between Christians and Muslims in 12th Century Palermo", *Studia Islamica* 85 (1997), 67-84.

¹⁰ Hânedanın kurucusu sayılan Hz. Hasan'ın torunlarından I. İdris (öl. 793), daha sonra kaleme alınan Mısır ve Berberî kaynakları tarafından "Halife" olarak nitelendirilir. Bk. İbn Fazlullah el-Ömerî, *Mesâlikü'l-emsâr fi memâlikü'l-emsâr*, nşr. Fuat Sezgin (Frankfurt: Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften, 1408/1988), 5/49; Makrîzî, *el-Mukaffâ'l-kebîr*, nşr. Muhammed el-Ya'lâvî (Beyrut: Daru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1411/1991), 2/10; İbn Haldun, *Kitâbü'l-İber ve Dîvânü Mübtede' ve'l-Haber fi Tarihü'l-Arab ve'l-Berber ve Âsirihim min Zevî's-Şe'ni'l-Ekber*, thk. Halil Şahâde (Beyrut: Dâru'l-Fikr, 1408/1985), 3/351.

¹¹ Jerry Brotton, *A History of the World in Twelve Maps* (New York: Viking Penguin Groups, 2013), 67-68.

¹² Hanri Bresc, Annliese Nef, *İdrîsî, La Premiere Geographie de l'Occident* (France: Groupe Flammarion, 1999), 185.

¹³ Brotton, *A History of the World*, 19-21.

¹⁴ İsmail Yiğit, "Murabıtlar", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2020), 31/152-155.

¹⁵ Bk. Seyyid Abdülazîz Sâlim, *el-Mağribü'l-kebîr* (Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, 1981), 2/690 vd.

medreselerde coğrafya, botanik ve eczacılık alanlarında eğitim görmesi¹⁶ onu Murabıtların katı kuralları ile baş başa bırakmış olmalıdır. Halep tarihçisi Kemâlüddin İbnü'l-Adîm (öl. 1262), "*Kitâbu Racır*"¹⁷ in müellifi olan Şerif el-İdrîsî'yi, edip ve coğrafyacı olarak tanıtır.¹⁸

Şerif el-İdrîsî'nin coğrafyacı kimliğinden bahseden, sadece Kemâlüddin İbnü'l-Adîm değildir; başka müellifler de onun bu birikimine işaret ederler. Tarihçi ve sosyolog İbn Haldûn (öl. 1406), İdrîsî'nin gezdiği bölgeleri Bizans (Bilâdu'r-Rum ve Yunan), Mısır, Mağrib, Fransa ve Britanya Adası olarak açıklar.¹⁹ Biz Şerif el-İdrîsî'nin Atlas Okyanusu'ndaki adalar hakkında da bilgiler verdiğini ve bahsedilen adalarda suyun içmeye müsait olmayıp, merkep dâhil hiçbir hayvanın yaşamadığını da öğreniyoruz.²⁰ Şerif el-İdrîsî'nin Septe ve Kurtuba dışında gezip gördüğü yerler, oldukça geniştir ve bu hususun, meşhur haritasını yapmakta kendisine fazlasıyla yardımcı olduğunu rahatlıkla ifade edebiliriz.

2. Normanlar ve II. Roger

Makedonya sülalesinin sonlarına doğru Norman paralı asker Robert Hauteville veya diğer yaygın ismi ile Robert Guiscard,²¹ Güney İtalya'da Bizans topraklarına karşı başarılı akınlar yapmıştır.²² Kısa sürede elde ettiği başarılarından dolayı da kendisinden "Normanları, eşkıyalıktan İmparatorluk seviyesine yükselten adam" olarak bahsedilmiştir.²³ 1071'de Bizans'ın Selçuklular ile meşgul olmasından faydalanarak Güney İtalya'daki en mühim üs olan Bari'yi²⁴ ele geçiren Robert, daha sonra da Adriyatik'e doğru açılıp 1081'de Dirrahium Muharebesi'nde Bizans İmparatoru Aleksios Komnenos'u (1081-1118) mağlup etmiştir. Paniğe kapılan Bizans, Venediklilere bahşettiği kapitülasyonlar sayesinde, onların deniz desteği ile bu badireyi savuşturabilmiştir.²⁵ Bu süreç devam ederken de Robert Guiscard'ın kardeşi ve makalemize konu teşkil eden II. Roger'in babası I. Roger (1061-1101), iç karışıklık ve rekabetlerle çalkalanan Müslüman Sicilya'da başarılar kazanarak yavaş yavaş adayı işgal etmeye devam etmiştir.²⁶ Bundan sonra da 1061'de

¹⁶ Konrad Miller, *Mappae Arabicae: Arabische Welt-und Landerkarten* (Stuttgart: Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, 1926), 36.

¹⁷ İslâm kaynakları, Şerif el-İdrîsî'nin "*Nüzhetü'l-Müştâk*" adlı eserine, Sicilya Kralı'na sunulmasından dolayı genellikle bu ismi vermişlerdir.

¹⁸ İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Taleb fi Târîhi Haleb*, thk. Süheyl Zekkâr (by: Dâru'l-Fikr, ts.), 1/19.

¹⁹ İbn Haldun, *Kitâbü'l-İber*, 1/58.

²⁰ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ fi Sinaâti'l-İnşâ* (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.), 3/238-239.

²¹ Guiscard, "Tilki" anlamına kullanılmış ve Robert'e, Güney İtalya'ya küçük bir paralı asker grubunun lideri olarak gelip Bizans'ın zafiyetinden dolayı kurnazlığı ve ataklığı sayesinde burada bir devlet kurduğu için bu unvan kendisine yakıştırılmıştı.

²² G. A. Loud, *The Age of Robert Guiscard: Southern Italy and Norman Conquest* (London: Routledge, 2000), 172 vd.

²³ A. A. Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, çev. Arif Müfit Mansel (Ankara: Maarif Matbaası, 1943), 1/455.

²⁴ Bizans, Bari'yi Normanlardan ancak İmparator I. Manuel Komnenos zamanında (1143-1180), Robert'in ölümünden bir sene sonra, 1155 yılında kumandan Mikhail Palaiologos tarafından geri alacaktır. Bk. Ioannes Kinnamos, *Historia*, çev. Işın Demirkent (Ankara: TTK Yayınları, 2001), 107.

²⁵ Anna Komnena, *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*, çev. Bilge Umar (İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1996), 120 vd.

²⁶ İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmûrî (Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1417/1997), 8/347-348; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb fi Fünûni'l-Edeb* (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Vesâik, 1423), 24/280-281; İbn Haldun, *Kitâbü'l-İber*, 4/269-271; Paul M. Cobb, *The Race of Paradise, An Islamic History of the Crusades* (Oxford: Oxford University Press, 2014), 36-38.

Messina ile başlayan yayılcılık, 1091 yılında Sicilya'nın tamamen işgal edilmesi ile sonuçlanmış ve adada Norman hâkimiyeti başlamıştır.²⁷

II. Roger, babası Kont I. Roger'den devraldığı Sicilya'da kurulu sistemi devam ettirmiştir. 1105'te Sicilya Kontu olan II. Roger, daha sonra da Puglia ve Calabria dükü olarak görev yapıp bilgi birikimini artırmış, devlet yönetiminde tecrübe sahibi olmuştur. 1130'da Palermo Katedrali'nde Sicilya Krallık tacını giydiği zaman Normanların alternatifsiz lideri haline gelmiştir.²⁸ Bu yıl Norman tahtında iddiası olan amcasının torunu II. Bohemond (1126-1130), babası I. Bohemond'un (1098-1111) Antakya'daki mirasını devralmak üzere gittiği Kuzey Suriye'de Dânişmend Türkleri tarafından Şubat 1130'da öldürülmüş,²⁹ bu yeni durum da II. Roger'i Sicilya'da rakipsiz olarak Kral yapmıştır.³⁰

Donanmasında ve ordusunda yer alan askerler Müslümanlardan oluştuğu gibi devlet dairelerindeki önemli memuriyetler de onlara verilmiştir. Evrak kayıtları için divanda Müslüman memurlar görev yapmış, devletin yüksek mevkilerine yine onlar atanmışlardır.³¹ Sarayın yazışma dili Arapça olarak belirlendiği gibi Arap sanatçı ve âlimler de Palermo sarayında toplanmışlardır. Bunlara hamilik yapan Norman idareciler, onlardan azami ölçüde istifade ettikleri için de onları baş tacı etmekten geri kalmamışlardır. Arap medeniyetinin değerinin farkında olan II. Roger de bu siyaseti sürdürerek bir nevi "sömürge siyaset" izlemeyi akıllıca bulmuş, etrafına topladığı İslâm âlimleri vasıtasıyla yönetimini ve fetihlerini devam ettirmeye çalışmıştır. Hizmetlerinin karşılığı olarak da onlara sarayının tüm imkânlarını seferber etmiş, tüm gereksinimlerini cömert bir şekilde karşılamıştır.³² Nitekim Şerif el-İdrîsî de bu rahat ortamdan fazlasıyla nasibdâr olmuş Palermo Sarayı'nda müreffeh bir hayat yaşamıştır. Şerif el-İdrîsî, 560/1165'te vefat ettiği zaman ölüm haberi Halep'e ulaşmış ve kendisi son günlerini içki ve sefahatle geçirdiği için İbnü'l-Adîm tarafından eleştirilmiştir.³³

Müslümanlardan başka Ortodoks Bizanslı âlimler de Katolik Norman sarayında kendilerine kolayca yer bulmuşlar, bu çok kültürlü tolerans ortamı, Sicilya'yı Orta Çağ bilimsel çalışmalarının merkezi haline getirmiş, bölgeye eşsiz bir kimlik bahşetmiştir.³⁴ Kral II. Roger, kendisi de Adelasia/Adelheid del Vasto ismindeki bir İtalyan anneden dünyaya

²⁷ Loud, *The Age of Robert Guiscard*, 55 vd.; Cobb, *The Race of Paradise*, 50.

²⁸ Helene Wieruszowski, "The Norman Kingdom of Sicily and the Crusades", *A History of the Crusades*, ed. Kenneth M. Setton (Madison: University of Wisconsin Press, 1969-1989), 2/3-42.

²⁹ William of Tyre, *A History of Deeds Done Beyond the Sea*, çev. Emily Atwater Babcock-A. C. Krey (New York: Columbia University Press, 1943), 2/43; Süryani Mikhail, *Süryânî Patrik Mihail'in Vakayinâmesi*, çev. Hrant D. Andreasyan (Ankara: TTK Kütüphanesi Tercüme Kısım, 1944), 2/91-92; Steven Runciman, *A History of the Crusades* (Cambridge: Cambridge University Press, 1951), 2/182-183; Thomas Asbridge, *The Crusades, The Authoritative History of the War for the Holy Land* (London: Paperback, 2011), 190.

³⁰ Dawn Marie Hayes, *Roger II of Sicily Family, Faith, and Empire in the Medieval Mediterranean World* (Belgium: Brepols Publishers, 2020), 57-59.

³¹ Constable, "Cross-Cultural Contracts", 67-84.

³² Martina Mario Moreno, "Sicilya'da Müslümanlar", çev. Abdulhalık Bakır, *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2007), 165-232.

³³ İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, 3/1325.

³⁴ Mathilde Sauquet, *Roger II, King of Heaven and Earth: An Iconological and Architectural Analysis of the Capella Palatina in the Context of Medieval Sicily* (Hartford: Trinity College, 2018), 4-5.

gelmiş, Sicilya'daki Bizanslı Ortodoks Rum ve Müslüman Arap mürebbiler tarafından eğitilmiştir.³⁵ Bundan dolayı da Doğu hükümdarlarının yaşadıkları hayat şartlarını tercih etmiş, bu nedenle II. Roger, "yarı melez kral" ve "vaftiz edilmiş Sicilya sultanı" olarak anılmıştır.³⁶

Sarayın kültürel çeşitliliği de II. Roger'in ve diğer Norman soyluların hayat tarzlarına yansımış, onların daha hoşgörülü ve ilme yatkın olmalarını sağlamıştır. Orta Çağ'ın en önemli geçiş merkezlerinden olan Sicilya hükümdarı olmak Bizans, Kuzey Afrika ve hatta Suriye'ye hâkim olmak anlamına geliyordu. Bundan dolayı da Norman Kralı II. Roger'in Şerif el-İdrîsî'ye dünya haritasını çizdirmesinin altında yatan gerçek neden, ilme olan merak değil hedefindeki ülkeleri ele geçirmek, daha çok toprağa ve güce sahip olmaktır. Çünkü Kral Roger, Kuzey Afrika'nın ve Bizans'ın zenginliklerini elde etmek için kendisini bu amaca ulaştıracak yeni yolları ve kıyıları öğrenmek gayesiyle bir harita yaptırmıştır. Bu harita sayesinde de yeni zenginlikler elde etmeyi amaçlamış ve yeni ufukların kapısını aralama gayesi gütmüştür.³⁷ Norman yayılcılığının simgesi haline dönüşen el-İdrîsî'ye çizdirilen bu gümüş haritanın acı akibeti de tezimizi destekler mahiyettedir. 1160 yılında, I. William yönetimindeki Sicilya idaresine başkaldıran asiler, Palermo Sarayı'nda tutulan bu eşsiz haritayı parçalayarak yok etmişlerdir.³⁸

3. II. Roger'in Yayılmacı Politikası

Viking kökenli Normanlar,³⁹ Kuzey Fransa'dan Güney İtalya'ya paralı asker olarak gelmişler ve Bizans'ın yaşadığı buhran nedeniyle bir anda kendilerini bölgenin efendisi olarak bulmuşlardır.⁴⁰ Bizans'ın 1071'de Selçuklular karşısında aldığı büyük hezimet yanında 1095'te Papa II. Urbanus tarafından başlatılan Haçlı seferleri, onların işlerini daha da kolaylaştırmıştır. Bundan sonra da onların yayılcılığı, Antakya Haçlı Prinkepsliği üzerinden Kilikya ve Suriye topraklarına, Balkanlardan Bizans üzerine ve Sicilya'dan donanmaları ile Tunus sahillerine olacaktır. Bu süreci ayrı başlıklar halinde ele almayı ve II. Roger'in bu süreç içerisindeki rolünü ortaya koymayı amaçlıyoruz. Bu başlıkları ele almamızın ana nedeninin II. Roger'in Şerif el-İdrîsî'ye dünya haritası yaptırmasının sebebinin Normanların yayılmacı politikalarının bir sonucu olduğunu da ilâve etmeliyiz.

3.1. Suriye

Normanların Suriye'ye ilgileri, 1095'te başlatılan Haçlı seferleri ile ortaya çıkmıştır. Papa II. Urbanus'un çağrısına olumlu cevap veren Bohemond, Haçlı ordusu içinde yer

³⁵ Hayes, *Roger II of Sicily*, 42-45; Geoffrey Malaterra, *The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of His Brother Duke Robert Guiscard*, çev. Kenneth Baxter Wolf (US: The University of Michigan Press, 2005), 89-91.

³⁶ Gies Frances Corney, "Al-Idrisi and Roger's Book", *Saudi Aramco World* 28 (1977), 1-10.

³⁷ Jerzy Hauzinski, "Outlook on the Golden Age in the History of Sicily", *Slupskie Studie Historyczne* 17 (2011), 59-70.

³⁸ Fuat Sezgin, *İslâm Kültür Dünyasının Bilimler Tarihindeki Yeri* (Ankara: Semih Ofset Yayınları, 2004), 5.

³⁹ Halil Yavaş, *Vikingler* (İstanbul: Motto Yayınları, 2019), 426-427; Asbridge, *The Crusades*, 21.

⁴⁰ Loud, *The Age of Robert Guiscard*, 81; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan (Ankara: TTK Yayınları, 2019), 317-330; Vasiliev, *Bizans İmparatorluğu Tarihi*, 455.

almış ve İstanbul'a gelince de babası Robert Guiscard ve kendisinin can düşmanı olan Bizans İmparatoru I. Aleksios Komnenos'a bağlılık yemini etmiş, Bizans'a ait ele geçireceği yerleri iade edeceğini arz etmiştir.⁴¹ İznik'in 1097'de Selçuklulardan alınarak Bizans makamlarına iade edilmesi ve Eskişehir galibiyetinde Haçlı ordusunda bulunan Bohemond,⁴² 1098'de Antakya'nın ele geçirilmesinde önemli rol oynamış ve buranın ilk Prinkeps'i olmuştur.⁴³ Bu yeni durum da Bohemond'u Bizans ile karşı karşıya getirmiştir. Maceralı bir iktidar sürecinden sonra Suriye'den ayrılıp kendi topraklarına dönmüş ve buradan Bizans ile yeniden mücadeleye girmiştir. 1107 yılında Bizans'a yenilince de Devol'de ağır bir anlaşma yaparak Güney İtalya'ya çekilmiş, 1111 yılında Apulia'da ölmüştür.⁴⁴

Bohemond'un ölümünden iki yıl sonra, Kudüs Haçlı Kralı I. Baudouin (1100-1118) Sicilya ana kraliçesi ve II. Roger'in annesi Adelasia del Vasto ile 1113'te bir evlilik yapmıştır. Oldukça görkemli ve mutlu başlayan bu evlilik, Kral Baudouin'in önceki Ermeni eşinden boşanmaması nedeniyle ruhânîler tarafından hoş karşılanmamış ve 1117 yılında Baudouin ile Adelasia boşanmışlardır. Büyük bir öfkeye kapılan Kraliçe Adelasia, Sicilya'ya doğru yelken açmış ve bir yıl sonra da kahrından ölmüştür.⁴⁵ Bu evliğin böyle alçaltıcı sayılabilecek bir şekilde sonuçlanması Sicilya'daki Normanlar ve Adelasia'nın biricik oğlu Roger tarafından asla affedilmemiştir. Bundan sonra da Kudüs Haçlı Krallığı, Sicilya'daki Normanlardan bir yardım elde edemeyecek,⁴⁶ istenilen yardım ve destek, II. Roger'in ölümünden sonra ancak gerçekleşecektir. Bu mutsuz evlilik dolayısı ile de Sicilya'nın ve II. Roger'in yayılcı politikası ve çıkarları, Suriye'den daha çok Bizans ve Tunus üzerine yoğunlaşacaktır. Buna rağmen Roger, annesinin yaptığı bu evlilik ve yapılan anlaşmaları ileri sürerek Kudüs Haçlı Krallığı üzerinde hakkı olduğunu ileri sürmekten vaz geçmeyecektir.⁴⁷

Bu konuyu daha da ilginç hale getiren ise Kudüs'te yaşanan bir aşk skandalının II. Roger'e kadar uzanmasıdır. Kraliçe Melisende, eşi Kral Foulque'den (1131-1143) çok, II. Roger'in Yafa'yı iktâ olarak alan yeğeni Hugue du Puiset ile vakit geçirmeyi yeğlemiştir. Bu durum da yasak aşk dedikodularının Kudüs'te yayılmasına neden olmuş ve sonunda

⁴¹ Fulcherius Carnotensis, *Fulcher of Chartres, A History of the Expedition to Jerusalem 1095-1127*, çev. F. Rita Ryan (Knoxville: University of Tennessee Press, 1969), 79; Anna Komnena, *Aleksiad*, 430 vd; Urfalı Mateos, *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesi (952-1136) ve Papaz Grîgor'un Zeyli (1136-1162)*, çev. Hrant D. Andreasyan (Ankara: TTK Basımevi, 2000), 189.

⁴² William of Tyre, *A History of Deeds*, 1/147 vd.

⁴³ Azîmî, *Azîmî Tarihi*, çev. Ali Sevim (Ankara: TTK Yayınları, 2006), 37; İbnü'l-Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl, I. Ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*, çev. Onur Özatağ (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015), 7; Raimundus Aquilers, *Historia Francorum qui Ceperunt Jerusalem*, çev. August C. Krey (Princeton: Princeton University Press, 1921), 74-75; Ralph Bailey Yewdale, *Bohemond I Prince of Antioch* (Princeton, NJ, 1924), 34 vd; Zoe Oldenbrough, *The Crusades*, çev. Anne Carter (New York: Pantheon Books, 1966), 24-190; August C. Krey, *The First Crusade: The Accounts of Eye-Witnesses and Participants* (Princeton: Princeton University Press, 1921), 140.

⁴⁴ Anna Komnena, *Aleksiad*, 435 vd; William of Tyre, *A History of Deeds*, 1/470-472; Yewdale, *Bohemond I Prince of Antioch*, 115 vd; Ostrogorsky, 337-338; Asbridge, *The Crusades*, 163-165.

⁴⁵ William of Tyre, *A History of Deeds*, 1/489, 496-497; Runciman, *A History of the Crusades*, 2/102-103;

⁴⁶ Albert of Aachen, *Historia Ierosolimitane, History of the Journey to Jerusalem*, çev. Susan B. Edgington (Farnham: Ashgate Publishing, 2013), 2/189-191, 198.

⁴⁷ Runciman, *A History of the Crusades*, 2/207.

Hugue, Filistin’de tutunamayacağını anlayınca soluğu Sicilya Sarayı’nda akrabası II. Roger’in yanında almıştır.⁴⁸ Dolayısı ile bu ilginç olay, baş döndürücü hadiselerin içinde II. Roger’in de bulunduğu ve Kudüs Haçlı Krallığı’na karşı intikam arzusunun sona ermediğini göstermiştir. Diğer yandan bu olay, II. Roger’in yayılmacı politikasının anlaşılması açısından da önemli bir ayrıntı olarak karşımıza çıkmıştır.

II. Roger’in annesinin yaptığı mutsuz evlilik dolayısı ile Suriye ve Filistin’deki Haçlılarla açıktan diyalogu olmasa da onları daima düşmanca gözetmeye devam etmiştir. 1130 yılında amcasının torunu II. Bohemond’un öldürülmesinden sonra Antakya’da bir veraset krizi çıkmış, dul eşi Alice, şehrin hâkimiyetinde tek başına söz sahibi olmaya çalışmıştır. Bu girişimleri babası Kudüs Kralı II. Baudouin (1118-1131) tarafından⁴⁹ engellense de arzuları hep diri kalmıştır. Bunun üzerine İngiltere’deki Kral I. Henry’nin sarayında bulunan Aqutanialı Raymond de Poitiers,⁵⁰ Alice’nin kızı Constance ile evlendirilmek üzere 1136’da Antakya’ya davet edilmiştir.⁵¹ İngiliz sarayında gözü kulağı olan II. Roger, bu gelişmeyi öğrenmiş ve annesine yapılan intikamını almak için fırsat kollamaya başlamıştır. Öte yandan Roger’in Akdeniz’deki önüne geçilmez hayalleri, Raymond’un kendi bölgesinden rahatça geçip gitmesine müsaade etmeyecek kadar büyüktür.⁵² Antakya’ya gitmek için gemiye Güney İtalya’daki bir limandan binmek zorunda kalan Raymond’un geçişine engel olmak isteyen Kral Roger, onu tutuklamak için harekete geçmiş, ancak Raymond’un aldığı önlemlerle buna muvaffak olamamıştır.⁵³ Bu olay da II. Roger’in Akdeniz’de önemli bir güç olma arzusunun anlaşılması açısından önemlidir. Roger’in Suriye’ye ilgisi bununla kalmamış, 1137’de Antakya Prinkepsi Raymond ile Patrik Raoul arasındaki çekişmede Roma’ya şikâyet için giden Antakya patriği lehinde tutum sergilemiş, onu sarayında ağırlamıştır.⁵⁴

İkinci Haçlı Seferi sürecinde II. Roger’in sefere olan sahte ilgisi de oldukça dikkat çekicidir. Fransız ve Alman orduları Suriye’ye doğru yola çıkınca, Roger onları donanması ile götürmek için elçileri aracılığıyla teklif götürmüştür. Üstelik kendisinin de bu sefere iştirak ederek onlara destek verebileceğini söylemiş, ancak yardım etme talebi reddedilmiştir. Her iki Haçlı hükümdarı da Roger’in yardımına şüphe ile bakıp, onun yayılmacı politikası ve intikam arzusundan duydukları endişeyi açıkça göstermişlerdir. Üstelik papa III. Eugenius da Roger’in sefere katılmasını arzu etmeyenler safında yer

⁴⁸ William of Tyre, *A History of Deeds*, 2/70-75; Simon Sebag Montefiore, *Kudüs Bir Şehrin Biyografisi*, çev. Cem Demirkan (İstanbul: Pegasus Yayınları, 2016), 225; Hans Eberhard Mayer, “Angevins versus Normans: The New Men of King Fulk of Jerusalem”, *Proceedings of the American Philosophical Society* 133 (1989), 1-25.

⁴⁹ Jonathan S. C. Riley-Smith, “Further Thoughts on Baldwin II’s Etablissement on the Confiscation of Fiefs”, *Crusade and Settlement*, ed. Peter W. Edbury (Cardiff: University College Cardiff Press, 1985), 176-180.

⁵⁰ Jonathan P. Phillips, “A Note on the Origins of Raymond of Poitiers”, *English Historical Review* 102 (1991), 66-67.

⁵¹ William of Tyre, *A History of Deeds*, 2/59.

⁵² Runciman, *A History of the Crusades*, 2/199.

⁵³ William of Tyre, *A History of Deeds*, 2/59-60; Robert L. Nicholson, “The Growth of the Latin States, 1118-1144”, *A History of the Crusades*, ed. Kenneth M. Setton (Madison: University of Wisconsin Press, 1969-1989), 1/410-447.

⁵⁴ William of Tyre, *A History of Deeds*, 2/115-118.

almıştır.⁵⁵ Roger'in Haçlı seferine katılma arzusunun kutsal gayelerden çok, donanması ile taşıyacağı Haçlılardan elde edeceği kazançlar ve Antakya ve Kudüs üzerinde elde etmeyi amaçladığı hakları olduğunu belirtmeliyiz.

3.2. Bizans

Normanların, Haçlı seferleri öncesinde Bizans topraklarına yaptıkları etkili taarruzlardan yukarıda bahsetmiştik. Robert Guiscard'ın ve oğlu Bohemond'un saldırılarını bertaraf etmeyi başaran İmparator Aleksios'un çabalarını, ardılı olan Ioannes ve Manuel de devam ettirerek Norman saldırılarından emin olmaya çalışmışlardır. Bizans İmparatoru II. Ioannes Komnenos (1118-1143), 1134 yılında Anadolu'daki Dânişmend Türkleri'nin kudretli lideri Emîr Gazi'nin ölümü ile rahatlayarak⁵⁶ yönünü Suriye'deki Haçlılar üzerine yoğunlaştırma imkânı bulmuştur. Ancak II. Roger tarafından Balkanlardan yapılacak bir saldırı ile arkadan vurulmamak için müttefiki olan Kutsal Roma-Cermen İmparatoru III. Lothar'ı (1133-1137) Sicilya'daki Roger üzerine bir saldırı yapmaya ikna etmeye çalışmıştır. 1135'te III. Lothar'ın sarayına varan Bizans heyeti, Roger'e yapılacak bir saldırı karşılığında hazineler değerinde para vermeyi vaat etmiş ve III. Lothar'dan da olumlu cevap almıştır.⁵⁷ Öte yandan Venedik, Cenova ve Pisa şehir cumhuriyetleri Bizans'ın yanında olmuş, İmparator Ioannes, 1126 yılında yaptığı anlaşma ile Pisa'yı Normanların safından kendi tarafına çekmeyi başarmış, böylece II. Roger'e bir darbe indirmiştir.⁵⁸

Bizans İmparatoru Ioannes, 1135'teki sonuçsuz Suriye seferinden⁵⁹ sonra ikinci seferini 1142'den itibaren yeniden gerçekleştirmek istemiş, bu kez de ardını sağlamlaştırmak için Almanlara müracaat etmiştir. II. Roger'in kendisine yapacağı bir saldırıdan emin olmak için yeni İmparator III. Konrad (1138-1152) ile yakınlaşmıştır. İmparator Ioannes, elçileri aracılığı ile III. Konrad'dan baldızı Bertha von Sulzbach'ı oğlu Manuel için istemiş ve onu geleceğin İmparatoriçe Irene'si olarak sarayına gelin getirtmiştir.⁶⁰ Yapılan bu evlilik İkinci Haçlı Seferi ve sonrasında Bizans'ın oldukça işine yarayacaktır.

⁵⁵ Odo de Deuil, *The Journey of Louis VII to the East*, nşr. çev. V. G. Berry (New York: Columbia University Press, 1948), 21-23; Runciman, *A History of the Crusades*, 2/248.

⁵⁶ Niketas Khoniates, *Historia, Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*, çev. Fikret İşıltan (Ankara: TTK Yayınları, 1995), 13-14; Ioannes Kinnamos, *Historia*, 13.

⁵⁷ Runciman, *A History of the Crusades*, 2/211.

⁵⁸ Ferdinand Chalandon, *Jean II Comnene 1118-1143 et Manuel I Comnene 1143-1180* (Paris: Picard, 1912), 158-161.

⁵⁹ İbn Asâkir, *Tarihü Dimâşk*, thk. Amr b. Çarâme el-Amrî (Kahire: Dâru'l-Fikr, 1415/1995), 57/118; İbnü'l-Kalânîsî, *Şam Tarihine Zeyl*, 136-138; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 9/86-89; Ebû Şâme, *er-Ravzateyn fi Ahbâri'd-Devleteyn en-Nûriyye ve's-Salâhiyye*, thk. İbrahim Zeybek (Beirut: Müessesetü'r-Risâle, 1418/1997), 1/122-125; İbn Vâsıl, *Müferrücü'l-Kurûb fi Ahbâri Benî Eyyûb*, thk. Cemâleddin eş-Şeyyâl vd (Kahire: el-Matbaatu'l-Emîriyye, 1377/1957), 1/73-79; Sibt İbnü'l-Acemî, *Kunûzü'z-Zehab fi Târihi-i Haleb* (Halep: Dâru'l-Kalem, 1417), 1/98; Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed ez-Zehabî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübela*, thk. Şuayb el-Arnaûd (b.y., Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985), 20/403; Ebru Altan, *Antakya Haçlı Prinkepliği Tarihi, Kuruluş Devri (1098-1112)* (Ankara: TTK Yayınları, 2018), 58 vd.

⁶⁰ Chalandon, *Jean II Comnene*, 161 vd; Runciman, *A History of the Crusades*, Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, 2/222; 328.

1144 yılında İmâdüddin Zengî'nin (1127-1146) Urfa'yı Haçlıların elinden alması,⁶¹ Suriye'de olduğu kadar Avrupa'da da büyük bir infial yaratmış, yeni bir Haçlı seferi çağrısı yapılmıştır.⁶² Sefere katılan Fransa Kralı VII. Louis'in II. Roger'den, Alman İmparatoru III. Konrad'ın ise Bizans'tan yana tavır takınması, bu seferi daha da renklendirmiştir. Bu sefer esnasında II. Roger, Papa III. Eugenius (1145-1153) için güven vermeyen bir Kral konumundadır. O, Papalığa karşı vazifesini yerine getirmeyen ve Papa'ya karşı nezaket sınırları içinde kalmayı başaramamış bir karakter arz etmiştir. Doğu'daki Haçlılar ise onu, annesinden dolayı Kudüs tahtında, Bohemond'dan dolayı da Antakya'da hak iddia eden istenmeyen kişi olarak görmüştür.⁶³

İkinci Haçlı Seferi için Alman ve Fransız orduları yola koyulurken, Norman kralı II. Roger, fırsattan istifade 1147 sonbaharında ezeli düşmanı Bizans'a saldırmıştır. Adriyatik girişindeki Korfu'yu ele geçirdiği gibi, o zamanki Yunanistan'ın en zengin şehirleri ve Bizans ipek sanayiinin önemli merkezleri olan Korinthos ve Thebai'yi işgal etmiştir. Bu limanlardan biri Asya'dan diğeri ise İtalya'dan gelen gemileri konuk etmektedir. Bunlardan Korinthos, ithalat ve ihracatta karşılıklı mal değişiminin de merkezlerinden birisidir.⁶⁴ Öte yandan Korfu'ya sahip olmak Adriyatik ağzına ve burasının iktisadî kazançlarına malik olmak anlamına gelmektedir. Bunun için de Bizans, en güvendiği askerlerini Roger'in yeni saldırılarına karşı teyakkuza geçirmiştir.⁶⁵ İmparator Manuel'in ancak iki yıl kadar sonra 1149 yılı başlarında Korfu'yu tekrar geri alabileceğini de ilâve etmeliyiz.⁶⁶

İkinci Haçlı Seferi, dört günde Dımaşk önlerinde büyük bir fiyasko ile neticelenmiştir.⁶⁷ Bu kritik günler öncesinde Anadolu'da da durum her iki taraf için iyi geçmemiş, Sultan I. Mesud (1116-1155) önderliğindeki Selçukluların taarruzları Alman ve Fransızları yıldırılmıştır. Onları bu tuzaklara, Bizanslı rehberlerin kasıtlı olarak düşürdüğü ve onlara hileli mallar sattıklarına dair kötü bir imaj da Rum düşmanlığını körüklemiştir.⁶⁸ Alman İmparatoru III. Konrad, Bizans'a karşı kızgın olmasına rağmen II. Roger'den duyduğu endişe nedeniyle Bizans ile dost olarak kalması gerektiğinin farkındadır. III. Konrad'ın genç yeğeni ve geleceğin Kutsal Roma-Cermen İmparatoru Frederich, Bizans'tan

⁶¹ İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Tarihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*, thk. Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1412/1992), 18/39; İbnü'l-Esîr, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 9/131-134; İbnü'l-Adîm, *Buğyetü't-Taleb*, 8/3850-3851; İbn Hallikân, *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zaman*, thk. İhsan Abbas (Beyrut: Dâru Sadr, 1900-1904), 2/328; Ebü'l-Fidâ, *el-Muhtasar fî Ahbari'l-Beşer* (Kahire: Matbaatu'l-Hüseyniyye el-Misriyye, ts.), 3/17.

⁶² Giles Constable, "The Second Crusade as Seen by Contemporaries", *Traditio* 9 (1953), 214-279; Jean Leclercq, "Saint Bernard's Attitude toward War", *Studies in Church History*, ed. J. R. Sommerfeldt (Kalamazoo, MI: Cistercian Publications, 1976), 2/1-39.

⁶³ Odo de Deuil, *The Journey of Louis*, 22, 121; Runciman, *A History of the Crusades*, 2/251-252.

⁶⁴ Niketas Khoniates, *Historia*, 51; John Julius Norwich, *Byzantium: The Decline and Fall* (London: Alfred A. Knopf, 1995), 98, 103.

⁶⁵ Runciman, *A History of the Crusades*, 2/275-276.

⁶⁶ Ioannes Kinnamos, *Historia*, 76; Niketas Khoniates, *Historia*, 58-60.

⁶⁷ İbn Kesir, *el-Bidâye ve'n-Nihâye*, thk. Ahmed Abdülvehhâb Fetih (Kahire: Dâru'l-Hadis, 1413/1992), 12/241; Carole Hillenbrand, *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*, çev. Nurettin Elhüseyni (İstanbul: Alfa Yayınları, 2015), 143; G. Constable, "The Second Crusade as Seen by Contemporaries", *Traditio* 9 (1953), 213-279.

⁶⁸ Odo de Deuil, *The Journey of Louis*, 73-76, 79, 96.

intikam alınmasını ısrarla savunmuştur. Yeğeni gibi düşünmeyen III. Konrad, II. Roger'e karşı Bizans'ın desteğine duyduğu ihtiyaçtan dolayı İmparator Manuel Komnenos'a yakın durmayı menfaati gereği uygun bulmuştur. Hatta bu amaçla kardeşi Heinrich von Österreich'i Manuel'in yeğeni Theodora ile evlendirerek ittifak bağlarını güçlendirme yolunu tutmuştur. 1149 başlarında İstanbul'u terk ettiğinde Roger'e karşı Bizans ile sıkı bir ittifak yapmış ve onun İtalya'daki topraklarını aralarında paylaşmak için sözleşmişlerdir.⁶⁹

Fransız Kralı VII. Louis'in takip ettiği yol ise yukarıdakinden oldukça farklıdır. Başarısızlığında Bizans'ın büyük bir rol oynadığına kani olan VII. Louis, İmparator Manuel'e karşı yanına Sicilya'nın hırslı kralı II. Roger'i almaya çalışmıştır. Nitekim VII. Louis, 1149 yazında Filistin'i Akdeniz'de dolaşan bir Sicilya donanması ile terk ederek II. Roger'in kontrolündeki Kalabria'da (Rossano) karaya çıkmış, daha sonra da müttefiki Roger tarafından Potenza'da kabul olunmuştur. İki kralın da şimdi hedeflerinde ortak düşmanları Bizans vardır ve Manuel'e karşı bir Haçlı seferi düzenlemeye karar vermişlerdir.⁷⁰ Ancak bu girişim Roger'in emellerine hizmet edeceği gerekçesi ile III. Konrad tarafından kabul edilmemiş ve Haçlı seferi girişimi akamete uğramıştır.⁷¹

Sicilya Kralı II. Roger'in aynı zamanda bir donanma kumandanı (trierarkhos) olduğunu hatırlayacak olursak Normanların denizcilik konusundaki birikim ve becerilerini daha iyi anlayabiliriz. Aynı zamanda bir donanma kumandanı olarak II. Roger, hafif ve ağır donanımlı birlikler kurarak karada ve denizde Bizans'a karşı önemli başarılar kazanmıştır. Bitmek bilmez para hırsına sahip olan açgözlü II. Roger, gemileri topladığı altınların ağırlığı altında güverte hizasına kadar sulara gömülünce Bizans topraklarındaki yağmaya bir son vereceğini söylemiştir.⁷²

3.3. Tunus

Sicilya'nın Norman Kralı II. Roger'in gözünü diktiği bir başka önemli bölge Kuzey Afrika'daki Tunus limanlarıdır. Kuzey Afrika'da hüküm süren Ağlebî hânedanından (800-909) Ziyadetullah b. İbrahim (817-838), donanma kumandanı Esad b. el-Furat vasıtası ile Tunus-Sicilya arasında kendisine üs edinerek deniz seferleri için önemli bir boşluğu doldurmuştur.⁷³ Tunus-Sicilya arasındaki bugün "Pantellaria" denilen volkanik Kavsara Adası, zamanla İslâm dinini de benimseyerek Bizans'tan tamamen bağımsız bir hâle gelmiştir. Arapların gemileri sık sık ada civarında karaya oturmasına rağmen burası Sicilya bağlantısı için önemli bir üs konumunda olmuştur. Nitekim Ceneviz ve Pisa, Haçlı seferlerinden yaklaşık on yıl önce 1088 yılında bu adayı taciz etmişlerdir. Ancak onların başaramadığı bu işi, II. Roger'in amirali Antakyalı Georges 1222-1223 yılında başararak

⁶⁹ Chalandon, *Jean II Comnene*, 226-227; Runciman, *A History of the Crusades*, 2/285.

⁷⁰ Hayes, *Roger II of Sicily*, 154-156.

⁷¹ Runciman, *A History of the Crusades*, 2/286-287.

⁷² Niketas Khoniates, *Historia*, 50.

⁷³ Ebû Cafer Muhammed b. Cerir et-Taberî, *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk (Târîhu't-Taberî)* (Beyrut: Dâru't-Turâs 1387), 11/51, 205; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi't-Tarih*, 5/489-490; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 10/227; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, thk. Ferid Abdülaziz el-Cündî (Beyrut: Dâru'l-Kütübü'l-İlmiyye, 1410/1990), 1/230.

adayı ele geçirmeye muvaffak olmuştur.⁷⁴ Roger'ın 1123'te Tunus üzerine yaptığı sefer, daha çok Venedik ve Kudüs Haçlılarının Sûr/Tyre liman şehrini ele geçirmelerine bir misilleme olarak yapılmıştır.⁷⁵ Bu durum da onun yayılmacı politikasının Kuzey Afrika Müslümanları yanında Doğu'daki Haçlıları da oldukça endişelendirdiğini gösterir.

Sicilya Normanlarının, Tunus limanlarında gözleri olmasına rağmen, Mısır'daki Fatimîlerle menfaatleri gereği ticarî ilişkiler kurduklarını da belirtmeliyiz. II. Roger, 1143-1148 yılları arasında Fatimî Halifesi Hâfız-Lidînillâh (1132-1149) ile ticarî anlaşmalar yaparak yeni arayışlar içine girmiştir. 1136 yılında Messina'da bir Mısır gemisinin görüldüğüne dair rivayete bakacak olursak bu ilişkiler de karşılıklı olarak devam etmiştir.⁷⁶

Normanların bir başka hedefi, Tunus'un Kâbis Körfezi'nde yer alan stratejik Cerbe Adası olmuştur. Adı geçen ada, burada yaşayan Berberî korsanların üssü konumundadır ve buradan geçen gemilere zarar vermektedir. Cerbe Adası, 1134-1135 tarihinde II. Roger idaresindeki Sicilya'daki Normanlar tarafından ele geçirilmiştir. II. Roger'ın amirali Antakyalı Georges adayı işgal edince, kadınları ve çocukları da esir ederek Siciya'ya götürmeyi ihmal etmemiştir. 1153'te adada çıkan bir isyan ise şiddetle bastırılmıştır.⁷⁷

Tunus'un doğu sahilinde yer alan Kerkina Takımadaları ise 1145 yılında Sicilya Normanlarının yeni hedefi olmuş, ancak uzun süre elde tutulamamıştır.⁷⁸ Sicilya Normanları 1148 yılında Fatimîlerin ilk başkenti Mehdiye şehrini zapt etmişler ve bu harekât için Kavsara'yı da üs olarak kullanmışlardır.⁷⁹

Tunus'un doğu sahillerinde yer alan Trablusgarp da Norman yayılmacılığının payını almıştır. 1143 yılında Trablusgarp'a giren Normanlar, burada çok fazla tutunamadan geri çekilmek zorunda kalmışlardır. 1146 yılında Murabıtların da bölgeye olan ilgileri başlayınca Normanlar, karışıklıktan faydalanarak yeniden burayı ele geçirip şehre yerleşmişlerdir. Bundan sonra da Trablusgarp, Kuzey Afrika'da Norman yayılmacılığının önemli üslerinden birisi olmuştur.⁸⁰ II. Roger, 1159 yılında Kuzey Afrika sahillerine yeniden yönelerek Trablusgarp'ta yeniden görünmüş, hâkimiyetini bir kez daha sağlamlaştırmıştır.⁸¹

Roger'ın Tunus sahillerine yaptığı bu saldırıların İkinci Haçlı Seferi zamanına denk geldiğini de hatırlamadan geçmemek gerekir. Almanlar ve Fransızlar, 1147-1148'de Suriye'ye doğru zorluklarla ilerlerken, o deniz yolundan kendisine en yakın mesafe olan

⁷⁴ Runciman, *A History of the Crusades*, 2/251; J. H. Kramers, "Kavsara", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), 4/454.

⁷⁵ William of Tyre, *A History of Deeds*, 2/35.

⁷⁶ Claude Cahen, *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*, çev. Mustafa Daş (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2010), 64-165.

⁷⁷ G. Yver, "Cerbe", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), 3/107.

⁷⁸ G. Yver, "Kerkiya", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), 4/589.

⁷⁹ Kramers, "Kavsara", 4/454.

⁸⁰ Hayes, *Roger II of Sicily*, 83, 123; Hubert Houben, *Die Normannen* (Wissen: Auflage, 2012), 96-97; Runciman, *A History of the Crusades*, 2/251.

⁸¹ A. Bel, "Abdülmümin", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), 1/99.

Tunus sahillerine çıkarma yapıp zaferler kazanma peşinde koşmuştur. Bunun için de 1148 yılında Gabes Körfezi'nin kuzeyindeki kıyı şehri Sfâkes veya Sfax'a bir saldırı gerçekleştirmiştir. Adnânî Araplarına mensup Benî Hilâl istilâsının zaafa uğrattığı Sfâkes, 1148-1159 yılları arasında Sicilya Normanları'nın idaresi altında kalmıştır.⁸² Bu önemli kıyı şehri, Muvahhidlerin lideri Abdülmü'min tarafından 1159 yılında ancak geri alınabilmiştir.⁸³

Normanların Kuzey Afrika'daki iç çekişmelerden de yararlanmaya çalıştıkları olmuştur. Mehdiye şehri, daha önceleri Zîrî hânedanı zamanında (972-1148), 1122'de Sicilyalı amiral Antakyalı Georges tarafından muhasara edilse de ele geçirilememiş, Cossira Adası ile Dimas Burnu Hisarı zapt edilmesine rağmen, Zîrîlerin mukavemeti karşısında pek çok kayıp vererek geri çekilmek zorunda kalmıştır. Sicilya donanması, 1135 yılında bu kez Berberî hânedanı Hammâdîlere (1015-1152) karşı topraklarını korumaya çalışan Zîrîlere destek olmak için gelmiştir. II. Roger, Zîrîlere verdiği bu destek karşılığında, Tunus'un gümrük gelirlerini elde ettiği gibi İfrikiyye sahillerinde de hâkimiyetini kabul ettirmiştir.⁸⁴ Bundan sonra üçüncü kez Tunus sahillerine Sicilyalı amiral Antakyalı Georges yeniden gelmiş ve 1142'de Zîrî hükümdarı Hasan'a (1121-1149) II. Roger'in tüm şartlarını onaylatarak bölgedeki varlığını daha sağlam temellere oturtmuştur. Yaklaşık yedi yıl sonra ise Gabes/Kâbis emirinin haklarını korumak üzere Mehdiye önlerine gelerek şehri kuşatan Antakyalı Georges, 1149'da Mehdiye'yi ele geçirip Zîrî hânedanına son vermiştir.⁸⁵

Normanların bu başarılarında, aç gözlülükleri yanında deniz üstünlüklerinin de rolü büyüktür. Yukarıda bahsettiğimiz gibi Roger, Tunus'taki eski Fatmî şehri Mehdiyye'yi⁸⁶ ele geçirmiş ve Tunus'un Gabes limanını, 1148-1160 yılları arasında elinde tutmayı başarmıştır.⁸⁷ Senhâce Berberîleri tarafından kurulan Zîrî hanedanının (972-1148)⁸⁸ son emîri Hasan b. Ali es-Sanhâcî, Normanlar şehri ele geçince Benî Hilâl Emîri Muhriz b. Ziyâd'a sığınmıştır. Burada aradığını bulamayan Emîr Hasan, ardından Muvahhidlerin kurucusu Abdülmü'min el-Kûmî'den yardım istemiştir. Abdülmü'min de yedi ay süren bir muhasaradan sonra 21 Ocak 1160'da Mehdiye'yi, II. Roger'in oğlu I. William (1154-1166) yönetimindeki Normanlar'dan geri almayı başarmıştır.⁸⁹ II. Roger'in bu harekâtlarının

⁸² G. Marçais, "Sfâkes", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), 9/549.

⁸³ Kalkaşendî, *Subhu'l-A'sâ*, 5/122-123; Makrîzî, *es-Sülûk li Ma'rîfeti Dîvâli'l-Mülûk*, thk. Muhammed Abdülkadir Ata (Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1418/1997), 1/212, 332.

⁸⁴ Houben, *Die Normannen*, 98.

⁸⁵ David Abulafia, "The Norman Kingdom of Africa and the Norman Expeditions to Majorca and the Muslim Mediterranean", *Anglo-Norman Studies, VII: Proceedings of the Battle Conference 1984*, ed. R. Allen Brown (Woodbridge, UK: Boydell, 1985), 26-49; G. Yver, "Hasan", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), 5/308.

⁸⁶ Makrîzî, *İttiazu'l-Hunefâ bi Ahbâri'l-Eimmeti'l-Fâtmiyyîn el-Hulefâ*, thk. Cemâleddin eş-Şeyyâl (Kahire: el-Meclisü'l-A'lâ li Şuûni'l-İslâmiyye, ts.), 1/72; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 15/145; Yâkût el-Hamevî, *Mu'cemü'l-Büldân*, 5/230.

⁸⁷ Hubert Houben, *Roger II of Sicily: A Ruler between East and West* (Cambridge: Cambridge University Press, 2002), 7, 148.

⁸⁸ Kuzey Afrika'da ve Endülüs'te iki devlet kuran Berberî hanedanıdır. Zîrî donanmasının akınlarına misilleme olarak 1087'de Ceneviz-Piza müttefik donanması, Mehdiye ve Zevile'yi işgal etmişti. Zîrî hükümdarı Temîm b. Muiz (1062-1108) bu saldırıyı durdurmak için İtalyanlar'a 100.000 (veya 30.000, 80.000) dinar ödemek zorunda kalmıştı. Bk. İbn İzâri el-Merrâkûşî, *el-Beyânü'l-Muğrib fi Ahbâri'l-Endelüs ve'l-Mağrib*, nşr. M. İbrahim el-Kettânî (Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1985), 1/247-314; İbn Ebû Zer, *el-Enîsü'l-Mutrib* (Rabat: Dâru'l-Manşûr, 1972), 107.

⁸⁹ İbn İzâri, *el-Beyânü'l-Muğrib*, 62-64, 244-245; Donald Matthew, *The Norman kingdom of Sicily* (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 4-6, 71-74, 86-92, 285, 286, 304; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil fi'l-Tarih*, 9/257-258; Nüveyrî, *Nihâyetü'l-Ereb*,

temelinde Akdeniz ticareti yanında sahra ticaret yolunu (kervan yolu) ele geçirme ve Afrika'nın zenginliklerine el koyma⁹⁰ amacının yattığını özellikle belirtmeliyiz. Bu süreç de bize II. Roger'in Şerif el-İdrisî'ye çizdirdiği dünya haritasının, Normanların yayılmacı ve sömürü politikasına hizmet ettiğini açıkça gösterir. Ayrıca bu bilgilerin II. Roger'in dünya haritasını, ilme verdiği değerden çok, kendi yayılmacı politikasını gerçekleştirmek için çizdirdiğini göstermiştir.

Sonuç

Tarihte büyük hükümdarlar ve cihangirler, dünyaya hâkim olmayı amaçlamışlar, bunun için de verdikleri mücadeleler yanında, çizdirdikleri dünya haritaları ile de gündeme gelmişlerdir. Gazneli Mahmud'dan Fatih Sultan Mehmed'e kadar pek çok büyük hükümdarın isminin geçtiği bu sürece, 11 ve 12. yüzyılda Güney İtalya ve Sicilya'ya hâkim olan Normanlar da dâhil olmuşlardır. Bizans toprakları ve Sicilya'nın hemen karşı sahillerinde yer alan Tunus limanları ile bu güzergâhtaki adalar, onların yayılmacı politikaları gereği işgal edilmeye başlanmıştır. Bu halkaya, 1095 yılından itibaren başlayan Haçlı seferleri dolayısı ile Suriye ve Filistin bölgeleri de katılmıştır. Bu başarıların artarak devam etmesini isteyen Norman hükümdarlardan II. Roger, gayesine erişmek için Fas'taki İdrisîler hanedanından gelen ve Hz. Hasan'ın torunu olan Şerif el-İdrisî'yi, başkenti Palermo'ya davet ederek ona bir dünya haritası çizdirmiştir.

Bizans'ın Adriyatik'teki limanlarından Tunus ve çevresindeki sahil şehirlerine seferler düzenleyen Roger, İdrisî'nin coğrafya bilgisinin de sayesinde başarılar elde ederek gücünü artırmıştır. Adriyatik'teki Bizans'ın ipek dokuma merkezleri ile Tunus'un zengin limanları, II. Roger önderliğindeki Normanların hazinelerini doldurmuştur. Akdeniz ticaretini eline geçirmeyi isteyen II. Roger, Kuzey Afrika'ya düzenlediği deniz seferleri ile sahra kervan yolunun, altından diğer kıymetli emtiaya varıncaya kadar pek çok nimetinden istifade etmeye çalışmıştır. Bu sıralarda düzenlenen İkinci Haçlı Seferi, onun iştahını kamçulamış Fransızları yanına alarak Bizans'a karşı bir Haçlı seferi dahi düzenlemeyi düşünmüştür. Bizans arazisinden geçen Haçlıların Selçuklu Türklerinden aldıkları yenilginin müsebbibi olarak İmparator Manuel'i gören Roger, bu hamlesi ile Bizans topraklarını ele geçirmeyi düşünmüş, Papa'yı ve Fransa Kralı VII. Louis'i yanına çekmeyi başarmıştır. Bu emeller ile yaşayan Roger, çizdirdiği dünya haritası ile Filistin'den Kuzey Afrika sahillerine, İstanbul'dan Adriyatik'e kadar geniş bir bölgeyi sömürgeleştirme emelleri gütmüştür. Bu çılgın hayallerine Şerif el-İdrisî'nin çizdiği dünya haritası yardım etmiş, ilme ve âlimlere saygılı olduğu söylenen II. Roger ise gerçek niyetini böylece

24/311, 329, 348; Zehebî, *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*, 20/374, 411; İbn Haldun, *Kitâbü'l-İber*, 5/234-236; G. Yver, "Gabes", *İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: MEB Yayınları, 1993), 4/703.

⁹⁰ Hayes, *Roger II of Sicily*, 123-124.

göstermiştir. Öte yandan bu süreç 1492'den itibaren hızlanacak olan coğrafi keşiflere de mühim bir basamak teşkil etmiştir.

Kaynakça

- Abulafia, David. "The Norman Kingdom of Africa and the Norman Expeditions to Majorca and the Muslim Mediterranean". *Anglo-Norman Studies, VII: Proceedings of the Battle Conference 1984*. 26-49. ed. R. Allen Brown. Woodbridge, UK: Boydell, 1985.
- Albert of Aachen. *Historia Ierosolimitane, History of the Journey to Jerusalem*. çev. Susan B. Edgington. Farnham: Ashgate Publishing, 2013.
- Altan, Ebru. *Antakya Haçlı Prinkepsliği Tarihi, Kuruluş Devri (1098-1112)*. Ankara: TTK Yayınları, 2018.
- Anna Komnena. *Alexiad Malazgirt'in Sonrası*. çev. Bilge Umar. İstanbul: İnkılap Kitabevi, 1996.
- Anonim. *Hudûdü'l-Âlem Mine'l-Meşrik İle'l-Mağrib*. nşr. V. Minorsky. çev. Murat Ağarı-Abdullah Duman. İstanbul: Kitabevi, 2008.
- Asbridge, Thomas. *The Crusades, The Authoritative History of the War for the Holy Land*. London: Paperback, 2011.
- Azîmî. *Azîmî Tarihi*. çev. Ali Sevim. Ankara: TTK Yayınları, 2006.
- Bel, A. "Abdülmümin". *İslam Ansiklopedisi*. 1/99. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.
- Bîrûnî. *Fihristü Asâri Muhammed b. Zekeriyya er-Râzî*. nşr. Paul Kraus. Frankfurt: Institute for the History of Arabic Islamic Science, 1996.
- Bostan, İdris. "Pîrî Reis". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 34/283-285. İstanbul: TDV Yayınları, 2007.
- Bresc, Hanri. *Annliese Nef, Idrîsî, La Premiere Geographie de l'Occident*. France: Groupe Flammarion, 1999.
- Brotton, Jerry. *A History of the World in Twelve Maps*. New York: Viking Penguin Groups, 2013.
- Cahen, Claude. *Haçlı Seferleri Zamanında Doğu ve Batı*. çev. Mustafa Daş. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2010.
- Chalandon, Ferdinand. *Jean II Comnene 1118-1143 et Manuel I Comnene 1143-1180*. Paris: Picard, 1912.
- Cobb, Paul M. *The Race of Paradise, An Islamic History of the Crusades*. Oxford: Oxford University Press, 2014.

- Constable, Giles. "The Second Crusade as Seen by Contemporaries". *Traditio* 9 (1953), 214-279.
- Constable, Oliva Remie. "Cross-Cultural Contracts: Sales of Land between Christians and Muslims in 12th Century Palermo". *Studia Islamica* 85 (1997), 67-84.
- Corney, Gies Frances. "Al-Idrisi and Roger's Book". *Saudi Aramco World* 28 (1977), 1-10.
- Ebû Şâme. *er-Ravzateyn fî Ahbâri'd-Devleteyn en-Nûriyye ve's-Salâhiyye*. thk. İbrahim Zeybek. Beyrut: Müessesetü'r-Risâle, 1418/1997.
- Ebü'l-Fidâ. *el-Muhtasar fî Ahbari'l-Beşer*. Kahire: Matbaatu'l-Hüseyniyye el-Mısriyye, ts.
- Fulcherius Carnotensis. *Fulcher of Chartres, A History of the Expedition to Jerusalem 1095-1127*. çev. F. Rita Ryan. Knoxville: University of Tennessee Press, 1969.
- Hauzinski, Jerzy. "Outlook on the Golden Age in the History of Sicily". *Slupskie Studie Historyczne* 17 (2011), 59-70.
- Hayes, Dawn Marie. *Roger II of Sicily Family, Faith, and Empire in the Medieval Mediterranean World*. Belgium: Brepols Publishers, 2020.
- Hillenbrand, Carole. *Müslümanların Gözünden Haçlı Seferleri*. çev. Nurettin Elhüseyni. İstanbul: Alfa Yayınları, 2015.
- Houben, Hubert. *Die Normannen*. Wissen: Auflage, 2012.
- Houben, Hubert. *Roger II of Sicily: A Ruler between East and West*. Cambridge: Cambridge University Press, 2002.
- Ioannes Kinnamos. *Historia*. çev. Işın Demirkent. Ankara: TTK Yayınları, 2001.
- İbn Asâkir. *Tarîhu Dimaşk*. thk. Amr b. Ğarâme el-Amrî. Kahire: Dâru'l-Fıkr, 1415/1995.
- İbn Ebû Zer. *el-Enşü'l-Mutrib*. Rabat: Dâru'l-Manşûr, 1972.
- İbn Haldun. *Kitâbü'l-İber ve Dîvânu Mübtede' ve'l-Haber fî Tarîhi'l-Arab ve'l-Berber ve Âsirihihim min Zevî's-Şe'ni'l-Ekber*. thk. Halil Şahâde. Beyrut: Dâru'l-Fıkr, 1408/1985.
- İbn Hallikân. *Vefeyâtü'l-A'yân ve Enbâu Ebnâi'z-Zaman*. thk. İhsan Abbas. Beyrut: Dâru Sadr, 1900-1904.
- İbn Havkal. *Sûretü'l-Arz, X. Asırda İslâm Coğrafyası*. çev. Ramazan Şeşen. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2014.
- İbn İzârî el-Merrâkûşî. *el-Beyânü'l-Muğrib fî Ahbâri'l-Endelüs ve'l-Mağrib*. nşr. M. İbrahim el-Kettânî. Beyrut: Dâru's-Sekâfe, 1985.
- İbn Kesir. *el-Bidâye ve'n-Nihâye*. thk. Ahmed Abdülvehhâb Fetih. Kahire: Dâru'l-Hadîs, 1413/1992.

- İbn Vâsıl. *Müferrüçü'l-Kurûb fî Ahbâri Benî Eyyûb*. thk. Cemâleddin eş-Şeyyâl vd. Kahire: el-Matbaatu'l-Emîriyye, 1377/1957.
- İbnü'l-Adîm. *Buğyetü't-Taleb fî Târîhi Haleb*. thk. Süheyl Zekkâr. by: Dâru'l-Fikr, ts.
- İbnü'l-Cevzî, *el-Muntazam fî Tarihi'l-Mülûk ve'l-Ümem*. thk. Muhammed Abdülkadir Atâ-Mustafa Abdülkadir Atâ. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1412/1992.
- İbnü'l-Esîr. *el-Kâmil fi't-Tarih*. thk. Ömer Abdüsselâm et-Tedmûrî. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, 1417/1997.
- İbnü'l-Kalânîsî. *Şam Tarihine Zeyl, I. Ve II. Haçlı Seferleri Dönemi*. çev. Onur Özatağ. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2015.
- Kalkaşendî. *Subhu'l-A'sâ fî Sinaâti'l-İnşâ*. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, ts.
- Kramers, J. H. "Kavsara". *İslam Ansiklopedisi*. 4/454. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.
- Krey, August C. *The First Crusade: The Accounts of Eye-Witnesses and Participants*. Princeton: Princeton University Press, 1921.
- Kritovoulos. *History of Mehmed The Conqueror*. çev. Charles T. Riggs. New Jersey: Princeton University Press, 1954.
- Leclerq, Jean. "Saint Bernard's Attitude toward War". *Studies in Church History*. 2/1-39. ed. J. R. Sommerfeldt. Kalamazoo, MI: Cistercian Publications, 1976.
- Loud, G. A. *The Age of Robert Guiscard: Southern Italy and Norman Conquest*. London: Routhledge, 2000.
- Makrîzî. *el-Mukaffâ'l-Kebîr*. nşr. Muhammed el-Ya'lâvî. Beyrut: Daru'l-Ğarbi'l-İslâmî, 1411/1991.
- Makrîzî. *es-Sülûk li Ma'rifeti Düveli'l-Mülûk*. thk. Muhammed Abdülkadir Ata. Beyrut: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1418/1997.
- Makrîzî. *İttiazu'l-Hunefâ bi Ahbâri'l-Eimmeti'l-Fâtımiyyîn el-Hulefâ*. thk. Cemâleddin eş-Şeyyâl. Kahire: el-Meclisü'l-A'lâ li Şuûni'l-İslâmiyye, ts.
- Malaterra, Geoffrey. *The Deeds of Count Roger of Calabria and Sicily and of His Brother Duke Robert Guiscard*. çev. Kenneth Baxter Wolf. US: The University of Michigan Press, 2005.
- Marçais, G. "Sfâkes". *İslam Ansiklopedisi*. 9/549. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.
- Matthew, Donald. *The Norman kingdom of Sicily*. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Mayer, Hans Eberhard. "Angevins versus Normans: The New Men of King Fulk of Jerusalem". *Proceedings of the American Philosophical Society* 133 (1989), 1-25.

- Miller, Konrad. *Mappae Arabicae: Arabische Welt-und Landerkarten*. Stuttgart: Institute for the History of Arabic-Islamic Science at the Johann Wolfgang Goethe University, 1926.
- Montefiore, Simon Sebag. *Kudüs Bir Şehrin Biyografisi*. çev. Cem Demirkan. İstanbul: Pegasus Yayınları, 2016.
- Moreno, Martina Mario. "Sicilya'da Müslümanlar". çev. Abdulhalık Bakır. *Fırat Üniversitesi Orta Doğu Araştırmaları Dergisi* 5/1 (2007), 165-232.
- Nicholson, Robert L. "The Growth of the Latin States, 1118-1144". *A History of the Crusades*. 1/410-447. ed. Kenneth M. Setton. Madison: University of Wisconsin Press, 1969-1989.
- Niketas Khoniates. *Historia, Ioannes ve Manuel Komnenos Devirleri*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: TTK Yayınları, 1995.
- Norwich, John Julius. *Byzantium: The Decline and Fall*. London: Alfred A. Knopf, 1995.
- Nüveyrî. *Nihâyetü'l-Ereb fî Fünûni'l-Edeb*. Kahire: Dâru'l-Kütübî'l-Vesâik, 1423.
- Odo de Deuil. *The Journey of Louis VII to the East*. nşr. çev. V. G. Berry. New York: Columbia University Press, 1948.
- Oldenbrough, Zoe. *The Crusades*. çev. Anne Carter. New York: Pantheon Books, 1966.
- Ostrogorsky, Georg. *Bizans Devleti Tarihi*. çev. Fikret Işıltan. Ankara: TTK Yayınları, 2019.
- Ömerî, İbn Fazlullah. *Mesâlikü'l-ibsâr fî memâlikü'l-emsâr*. nşr. Fuat Sezgin. Frankfurt: Institut für Geschichte der Arabisch-Islamischen Wissenschaften, 1408/1988.
- Phillips, Jonathan P. "A Note on the Origins of Raymond of Poitiers". *English Historical Review* 102 (1991), 66-67.
- Raimundus Aquilers. *Historia Francorum qui Ceperunt Jerusalem*. çev. August C. Krey. Princeton: Princeton University Press, 1921.
- Riley-Smith, Jonathan S. C. "Further Thoughts on Baldwin II's Etablissement on the Confiscation of Fiefs". *Crusade and Settlement*. 176-180. ed. Peter W. Edbury. Cardiff: University College Cardiff Press, 1985.
- Runciman, Steven. *A History of the Crusades*. Cambridge: Cambridge University Press, 1951.
- Sâlim, Seyyid Abdülazîz. *el-Mağribü'l-Kebîr*. Beyrut: Dâru'n-Nahdati'l-Arabiyye, 1981.
- Sauquet, Mathilde. *Roger II, King of Heaven and Earth: An Iconological and Architectural Analysis of the Capella Palatina in the Context of Medieval Sicily*. Hartford: Trinity College, 2018.
- Sezgin, Fuat. *İslâm Kültür Dünyasının Bilimler Tarihindeki Yeri*. Ankara: Semih Ofset Yayınları, 2004.

- Sibt İbnü'l-Acemî. *Kunûzü'z-Zehab fî Târîh-i Haleb*. Halep: Dâru'l-Kalem, 1417.
- Stevenson, E. L. *Geography of Claudius Ptolemy*. New York: Public Library, 1932.
- Süryani Mikhail. *Süryânî Patrik Mihail'in Vakayinâmesi*. çev. Hrant D. Andreasyan. Ankara: TTK Kütüphanesi Tercüme Kısım, 1944.
- Taberî. Ebû Cafer Muhammed b. Cerîr. *Târîhu'l-Ümem ve'l-Mülûk (Târîhu't-Taberî)*. Beyrut: Dâru't-Turâs 1387.
- Togan, Zeki Velidi. "Biruni's Picture of the World". *Memoirs of the Archaeological Survey of India* 53 (1941), 60-62.
- Turan, Osman. *Türk Cihan Hâkimiyeti Mefkûresi Tarihi*. İstanbul: Ötüken Yayınları, 2008.
- Urfalı Mateos. *Urfalı Mateos Vekayi-nâmesî (952-1136) ve Papaz Grîgor'un Zeyli (1136-1162)*. çev. Hrant D. Andreasyan. Ankara: TTK Basımevi, 2000.
- Vasiliev, A. A. *Bizans İmparatorluğu Tarihi*. çev. Arif Müfit Mansel. Ankara: Maarif Matbaası, 1943.
- Wieruszowski, Helene. "The Norman Kingdom of Sicily and the Crusades". *A History of the Crusades*. 2/3-42. ed. Kenneth M. Setton. Madison: University of Wisconsin Press, 1969-1989.
- William of Tyre. *A History of Deeds Done Beyond the Sea*. çev. Emily Atwater Babcock-A. C. Krey. New York: Colombia Universty Press, 1943.
- Yâkût el-Hamevî. *Mu'cemü'l-Büldân*. thk. Ferîd Abdülazîz el-Cündî. Beyrut: Dâru'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1410/1990.
- Yavaş, Halil. *Vikingler*. İstanbul: Motto Yayınları, 2019.
- Yewdale, Ralph Bailey. *Bohemond I Prince of Antioch*. Princeton, NJ, 1924.
- Yiğit, İsmail. "Murabıtlar". *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. 31/152-155. İstanbul: TDV Yayınları, 2020.
- Yver, G. "Cerbe". *İslam Ansiklopedisi*. 3/107. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.
- Yver, G. "Gabes". *İslam Ansiklopedisi*. 4/703. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.
- Yver, G. "Hasan". *İslam Ansiklopedisi*. 5/308. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.
- Yver, G. "Kerkiya". *İslam Ansiklopedisi*. 4/589. İstanbul: MEB Yayınları, 1993.
- Zehebî, Ebû Abdillâh Şemsüddîn Muhammed. *Siyeru A'lâmi'n-Nübelâ*. thk. Şuayb el-Arnaûd. b.y., Müessesetü'r-Risâle, 1405/1985.